

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЗА ЧАСІВ ЗУНР: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

ПАВЛИШИН Мар'яна Михайлівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Конституційний процес української держави знаходить своє відображення ще за часів національно-визвольної боротьби під проводом Б. Хмельницького. Поступово розвиваючись, конституційні засади набували важливого значення і мали на меті соціальну спрямованість.

Говорячи про становлення конституціоналізму, варто було б проаналізувати кожен період в історії України. Досить важливим етапом становлення незалежності нашої держави був період виникнення ЗУНР - держави, що фактично існувала протягом 1918-1919 років, формально ж і до 1923 року, на території Західної України зі столицею у Львові [2, с. 114].

Українська Національна Рада з метою врегулювання суспільних відносин прийняла безліч різноманітних законодавчих актів, що мали важливе значення для побудови сучасного конституціоналізму.

Одним з найперших конституційних законів ЗУНР був Закон про державну мову від 15 лютого 1919 року, який проголосив державною мовою українську. Національним меншинам дозволялося «уживати як усно, так і в письмі їх рідної мови в урядових зносинах з державними властями і урядами, публічними інститутами і державними підприємствами» [4], а також гарантувалося право вільно розвивати свою мову, мати свої школи, бібліотеки, видавництва, періодичні видання. Якщо провести паралель із Конституцією незалежної України, то знайдемо багато спільного, адже ст. 10 КУ вказує на те, що «державною мовою є українська... В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України» [1].

Важливого значення набув прийнятий 8 квітня 1919 року Закон «Про право громадянства (громадянства) на Західній області Української Народної Республіки». Бажаючі стати громадянами ЗУНР повинні були подати заяву про набуття громадянства. Якщо цього не відбувалося, особа вважалася чужинцем і мала право виїхати закордон. Заява подавалася за місцем проживання на ім'я державного повітового комісара. Письмове звернення батька, чоловіка автоматично поширювалося на неповнолітніх дітей та дружину. Питання іноземців та осіб без громадянства теж було врегульоване. Вони набували статус громадянина після 5 років постійного проживання на території республіки, зазначимо, що і сучасне законодавство встановило одну із умов для отримання громадянства: 5-річний термін постійного проживання на території України.

Для побудови незалежної держави значний вплив мав конституційний акт під назвою «Тимчасовий Основний закон» від 13 листопада 1918 року [6, с.30]. Складався він з 5 артикулів:

–В артикулі I було вказано, що «держава проголошена на підставі самовизначення народів, обнімаючи весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно українцями, має назву Західно-Українська Народня Республіка».

–II артикул визначав кордони цієї держави.

–Закріплення незалежності ЗУНР зазначалося у III артикулі.

–Важливим для конституційного ладу був артикул IV, який передбачав, що носієм суверенітету є народ, який здійснює свою владу через представницькі органи, обрані громадянами незалежно від статі на підставі загального, рівного, прямого, таємного виборчого права за пропорційною системою виборів. (Аналізуючи дану тезу, розуміємо, що це знайшло своє відображення і у сучасній Конституції України). Найвищим органом влади – парламентом – повинні були стати Установчі Збори, а до їхнього обрання функції парламенту виконуватиме Українська Національна Рада, а уряду – Державний Секретаріат.

–В артикулі V йшлося про герб і прапор ЗУНР. Гербом став золотий лев на синьому полі, повернутий у свій правий бік. Прапором – синьо-жовтий прапор. Затверджено й державну печатку країни.

Також для будь-якої держави значення має народне волевиявлення як ознака суверенітету. Виборчим законом від 14 квітня 1919 р., запроваджувалася пропорційна система виборів до сейму на основі рівного, загального, безпосереднього виборчого права за таємного голосування. Активне виборче право належало громадянам, що досягли 21-річного віку, пасивне – 28 років без різниці статі [7, с. 258]. Слід зазначити, що право голосу мали не всі, наприклад, ті, що визнані повністю або частково недієздатними; раніше засуджені за кримінальні злочини; раніше засуджені за злочини проти виборчої системи та ті, які повторно вчинили їх при виборах до законодавчих органів ЗОУНР, особи, які більше двох разів засуджувалися за зловживання спиртними напоями, – не мали права голосувати.

Територіальний устрій для держави теж має неабияке значення, тому 16 листопада 1918 р. УН Рада прийняла тимчасовий закон «Про адміністрацію Західно-Української Народньої Республіки» [4], яким встановлено, що у повіті адміністративна влада належить повітовому комісару, якого призначає державний секретар внутрішніх справ. При комісарі шляхом виборів, у яких брало участь населення повіту, утворювали так звану повітову національну раду з дорадчим голосом. У більших містах міських комісарів теж призначав держсекретар внутрішніх справ, а у містах і селах (міських і сільських громадах) громадських комісарів призначали повітові комісари. Населення обирало так звані «прибічні ради», що діяли при міських і сільських комісарах.

Закон докладно врегулював компетенцію місцевих органів влади й управління.

Цікавим є той факт, що усі попередні службовці державного апарату, пошти, залізниці тощо, незалежно від національності, могли працювати на своєму робочому місці, якщо тільки склали «письмове приречення чесно служити Українській державі».

Важливими законами також були закони УН Ради, які стосувалися організації судової системи і судочинства (21.11. 1918 р., 11.02, 15.02., 08.03. 1919 р.), органів прокуратури та органів охорони суспільного порядку (13.11., 16.11. 1918 р.) та ін.

Конституційну парламентарну систему гарантував спеціальний закон (березень 1919 р.) про скликання Сейму ЗУНР. Однопалатний Сейм повинен був зібратися у червні 1919 р.

Потрібно зазначити, що чимале значення мав закон – «Проект основ державного устрою Галицької Республіки» [5]. Складався він з 42 статей, 12 розділів. Особливістю його є те, що в даному акті закріплювалися важливі для держави питання: кордон, форма правління (Галицька республіка мала бути демократичною парламентарною республікою), розмежування влади, передбачалося пост глави держави-президента, який повинен бути українцем, обирався строком на 6 років шляхом вільного волевиявлення, тобто шляхом виборів (як бачимо, інститут виборчого права в Україні був відомий давно).

Та все-таки, враховуючи усю важливість конституційних проектів ЗУНР, потрібно сказати, що справжнім феноменом ХХ століття стала Конституція С. Дністрянського, яка відзначилася своєю надзвичайною логічністю і лаконічністю. Цей проект конституцій складався зі 130 параграфів, об'єднаних у три глави: «Держава і право» (зі вступом і розділами «Людські та громадянські права» та «Народні права»), «Державна влада» (з розділами «Основи державної влади», «Організація народної волі» і «Виконання народної волі»), «Право народів на самовизначення» [3, с. 29].

Аналізуючи конституційний проект С. Дністрянського, можна виділити три основних складники, які мали стати фундаментом нової конституції:

1. ЗУНР як правова, демократична, суверенна держава.
2. ЗУНР як держава, яка визнає людину з її правами та свободами.
3. ЗУНР як держава, в якій державна влада побудована за принципом трьох гілок влади: судової, виконавчої, законодавчої.

Таким чином, С. Дністрянський бачив ЗУНР як самостійну і правову унітарну напівпрезидентську демократичну республіку, а його проект Конституції безумовно мав великий вплив на розвиток українського конституціоналізму.

Підсумовуючи, хочеться зробити акцент на тому, що конституційний процес сучасної незалежної держави розпочинав свої витoki ще дуже давно, і безліч факторів впливали на його становлення. Якщо окремо говорити про конституційне законодавство Західноукраїнської Народної Республіки, то з впевненістю можна сказати, що воно відзначилося демократичним та гуманним напрямком, і незважаючи на складні умови, довело на конституційно-правовому рівні ідею правової, незалежної України, яка має свою державу, мову і культуру. Законодавчі акти ЗУНР – одні з перших практичних зразків новітнього українського національного конституціоналізму, які збагатили як вітчизняний, так і світовий досвід.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР станом на 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 03.04.2018).
2. Колюх В.В. Конституційний процес як різновид політичного процесу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2015. Вип. 1. С. 114—116.
3. Коваль А. Ідея національної держави у правових поглядах Станіслава Дністрянського. Матеріали VII регіональної науково-практичної конференції (13-14 лютого 2001 р.) «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». Б.м., 2011. С. 28—30.
4. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ, 2010. 560 с.
5. Кульчицький П. Законодавство Західноукраїнської народної республіки: проблеми дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. №56. С. 111—116.
6. Луцький М.І. Правова характеристика конституційного законодавства в ЗУНР. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Вип. 27. Том 1, 2014. С. 30—33.
7. Мацькевич М.М. Конституційне законодавство у ЗУНР: історико-правові аспекти. *Право України*. 2011. № 2. С. 255—261.

